ИНСТИТУТ ЗА ДЪРЖАВАТА И ПРАВОТО

БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

БОРИС СВЕТЛИНОВ МАНОВ

„КИТАЙСКАТА СЪВРЕМЕННА ПОЛИТИКА В КОНТЕКСТА НА КОСМИЧЕСКАТА НАДПРЕВАРА”

АВТОРЕФЕРАТ

за присъждане
на образователната и научна степен „доктор”
научна специалност „Международно право и международни отношения”

Научен ръководител:

Доц. д-р Мариана Тиен

София

2022

Дисертационният труд "Китайската съвременна политика в контекста на космическата надпревара" е обсъден и насочен към публична защита на заседание на секция „Международно право и международни отношения" при Института за държавата и правото към БАН на 23.02.2022 г..

Вътрешни членове: проф. д-р Ирена Цонева Илиева
доц. д.ю.н. Ангел Георгиев Анастасов

Резервен член: доц. д-р Ева Станиславова Касева

Външни членове: проф. д-р Емил Георгиев Константинов
доц. д-р Паскал Неделчев Желев
доц. д-р Елизабет Димитрова Йонева

Резервен член: доц. д.н. Георги Чанков Георгиев

Публичната защита ще се състои на 17 юни 2022 г. от .... ч. , в Заседателната зала на Института за държавата и правото при БАН.

Дисертационният труд се състои от 184 страници и съдържа увод, три глави, заключение, приложение и библиография. Библиографията съдържа 232 източника.

Материалите за защитата, съгласно Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Института за държавата и правото при БАН са на разположение в канцеларията на ИДП при БАН.

Дисертацията представлява хронологичен политико-исторически сравнителен анализ на китайската съвременна космическа политика съпоставена с американската и руската космическа програма. Изследването е направено в темпоралните граници от генезиса на космическата надпревара до съвременните измерения на този процес.

Целта на дисертационния труд е да изследва международните космически отношения и взаимодействията между традиционните космически сили и промяната, която настъпва с включването на Китай в усвояването на космическия сектор. В геополитически план космическото пространство постепенно се превръща в цел за разширяване и утвърждаване на властта на всеки един от участниците в надпревата.

Фокусът на изследването е поставен върху анализа на дейността на китайските държавни и академични инстанции, военни структури и научни технологии, участващи в процеса на формулиране на политическите решения в космическата област.

В първата глава на дисертационния труд се изследва генезиса на космическата надпревара и началото на първите космически програми, инициирани от Русия, САЩ и Китай в средата на 20 век. Чрез ретроспективен анализ на традиционните космически сили, дисертацията цели нагледно да изясни причините и мотивите за създаване на първите национални космически програми, а също така да представи тяхното развитие в периода на първата космическа надпревара. *Във втората глава* на дисертацията акцентът е поставен конкретно върху развитието на китайската космическа програма в периода на Студената война, както и върху промяната в стратегическата позиция на Китай към космоса в съпоставка с другите конкуренти - САЩ и СССР. Тази глава проучва сложната структура на китайския държавен апарат осъществяващ космическата програма. Изследва се също така отношенията между Пекин и Москва, чийто резултат е първият технологичен обмен между двете суперсили, водещи до създаването на китайската космическа програма. Краят на Студената война води до глобални промени в международното пространство, оказващи силно въздействие и върху преструктурирането на космическия сектор. Световната трансформация утвърждава американската хегемония, обърква съветските планове и отваря път за засилващите се китайски амбиции в космическото пространство. *В последната трета глава* на дисертацията, на базата на сравнителния анализ се разкриват общите и специфични характеристики на целите и методите на САЩ, КНР и Руската федерация за запазване и разширяване на техните интереси в Космоса.

Целите и задачите, които си поставя докторантът в дисертационния труд са:

- Проучване на първата космическа надпревара от края на 50-те години на XX век и по-специално политическото и технологично развитие на двата главни участника в нея - САЩ и СССР, в контраст с Китайската народна република;
- Детайлно изследване на историята, структурата и функционалността на китайската космическа програма от началото на нейното създаване през XX век до съвременността, обхващаща нейното институционално развитие, правна рамка и технологична динамика;
- Идентификация и потвърждаване на стратегическите цели за участниците в назряващата космическа надпревара през 21 век, чрез проучване на техните симетрични и асиметрични действия за осигуряване на постоянно присъствие в космическото пространство;
- Анализ на международните отношения в сферата на космическия сектор през школата на реализма, поставяйки основен акцент върху държавните интереси към Космоса;
- Опит за формулиране на стратегическата важност на космическото пространство през новото хилядолетие за трите суперсили.

Методите и подходите, които се използват за постигане на целите на дисертационния труд са:

- Прилагане на системен подход при изследването, анализирането и обобщаването на релевантна информация по темата на дисертационния труд;
- Проблемно-хронологичният метод за анализ, позволяващ проучването на процесите и динамиката, движеща космическата надпревара от Студената война до днес;
- Сравнителен метод на анализ, съпоставящ трите космически суперсили, техният капацитет и способност за развитие на индивидуалните космически програми в ерата на дигитализацията и многополюсния свят.

В **увода** на дисертационния труд се формулират основните компоненти, свързани с актуалността на изследването, неговата цел, историография и основни научно-изследователски задачи.

Китайската политика в Космоса е изминала дълъг път от началото на Китайската народна република през 1949 г. Далечен праобраз на съвременните раките са изобретени от Китай, през 13-ти век, чрез които той си осигурява предимство пред противниците във военен и политически аспект. Понастоящем националните интереси, независимо дали са икономически, политически или военни, са защитени от ракетите и космическите технологии. Тъй като космическият сектор е следващата логична стъпка в развитието на човечеството като цивилизация, националните и частните интереси все повече се концентрират във вертикална посока към Космоса. Засилващият се интерес към космическото пространство през 21-ви век очертава нова надпревара в икономическата експанзия, контрола над небето и геополитическата конкуренция. Основните участници са САЩ, Руската федерация (РФ) и Китайската народна република, тъй като те са единствените държави, способни да развиват и поддържат независими космически програми, гарантиращи сила, престиж и прогрес.

Изследването на съвременната китайска космическа програма позволява анализ на политическото, военното и технологично развитие на КНР през последните петдесет години. В изследването на трите космически програми – на САЩ, КНР и РФ, се разкриват специфичните подходи и политики на Китай, което го превръща в равноправен съюзник, но и силен конкурент при овладяването на космическото пространство.

Космосът бързо се превръща в нов сектор за борба за власт, включващ и интересите на различни страни. Паралелно с националните интереси в Космоса се увеличава и участието на частния сектор, което оформя и променя общия баланс на силите в международното космическо пространство. Увеличаващо се участие на частните компании оказва съществено влияние върху цялостния баланс на силите и е от съществено значение за разбирането на сложните взаимоотношения, изградени между държавата и бизнеса в космическия сектор за големите три: Русия, САЩ и КНР.

През 21 век частните компании заемат все по-голяма роля в космическия баланс на силите, което предопределя тяхната идентификация като алтернативна движеща сила за изследването на Космоса. Националните държави остават ключови играчи в космическата надпревара, но в настоящия век частните компании се оформят както като конкуренти, така и като сътрудници за изпълнението на тези програми, мисии и изобретения. Съвременното

космическо състезание създава условия за надграждане на постиженията направени през шестдесетте години на миналия век.

Актуалност на проблема

Космосът винаги е бил актуален в биполярното противопоставяне между Изтока и Запада. Този процес води началото си от 60-те години на XX век. През 1969 г. САЩ кацат на Луната с мисиите „Аполо“, а през 1970 г. СССР изпраща спускаем апарат на Венера. Преди половин век конкуренцията, подхранвана от идеологическо съперничество и необходимост за могъщество, води човечеството до най-великите му моменти и най-далечното му териториално разширяване до този момент. Състезанието между двете суперсили дава на човечеството бърз напредък в технологията, доказателства за които са извеждането на човек в открития Космос и стъпването на Луната. Поради геополитическите промени през 80-те години на XX век, стремежите за по-нататъшно изследване на Космоса постепенно намаляват. В края на 80-те години, след Студената война, променената политическа ситуация води до драстични изменения в космическата надпревара. Първото космическо съревнование предоставя на човечеството космическа технология, давайки импулс за новата информационна ера.

В новата ситуация се появява още един геополитически субект – Китай, който отдавна наблюдава и се учи как да възприема Космоса. Тридесет години по-късно, след големите промени в баланса на силите, темата за космическото съревнование отново става актуална, впечатляваща със своята безграничност. Класическата космическа надпревара е била състезание за власт и господство в биполярния свят. Противоположно на това, новата надпревара се оформя като състезание в свят, където много интереси се пресичат, както частни, така и национални. Признавайки Космоса като последната граница и област на интереси, националните държави и частните компании виждат космическото пространство като следващата стъпка от прогреса на човешката цивилизация. Космосът, концентриращ целите и интересите на заинтересованите страни, играе жизненоважна роля в международните отношения.

Интересът към космическото пространство се проявява все по-ясно в икономическата и технологичната област, както и в сферата на сигурността. Освен това, технологичният напредък, осъществен през последните тридесет години, позволява на различни субекти да достигнат нови нива на космически умения и да отворят нови възможности в космическата сфера. Не е изненада, че не много актьори участват в това начинание, предвид огромните разходи, независимо от престижа. Количеството ресурси, време, технологии, работна сила и приемственост са достъпни само за ограничен брой

държави и високотехнологични корпорации, които са се специализирали във въздушната и космическа индустрия. Намаляващите ресурси на Земята предопределят търсенето на нови такива извън нашата планета, което е и целта на участниците в надпреварата. Без значение колко напреднала е нашата възобновяема/зелена технология в сегашното ѝ състояние, нуждата на човечеството от ресурси непрекъснато ще се увеличава с нарастващото ѝ население. Поради тази причина човечеството трябва да разшири резерва си от ресурси, което ще е от съществено значение за разширяването и укрепването на световна икономика. Именно търсенето на ресурси ще бъде стимул за новата космическа надпревара през следващите десетилетия. Участниците в това състезание са принудени да разработят инструментите и да създадат инфраструктура, която да позволи излизането от земната орбита по икономически, социални или научни причини. Това ще гарантира удовлетворяването на икономическите нужди на човечеството, в процеса на космическата експанзия.

Извън икономическата нужда, страните ще се стремят да разширят своята национална сила и контрол над космическото пространство. Военните стратези идентифицират Космоса като най-високият и важен сектор, който една държава може да контролира. Двойната употреба на космически технологии прави невъзможно разграничаването на космическите обекти за гражданска или военна цел. Това предопределя интересите на Китай, САЩ и Руската федерация да заемат пространство и да защитят своите космически активи. Тези технологии имат решаващо значение за получаване и поддържане на власт, особено в информационната ера. При тази дигитална епоха възможностите за изстрелване, спътниците и антисателитните (ASAT) технологии са в основата на способността за предаване, контрол, отказване и манипулиране на информация. С такъв акцент върху информацията и космическия сектор, участниците ще развият конструктивна конкуренция, водеща до по-нататъшни технологични иновации. Така възприето, космическото пространство успешно се вписва в теоретичните постановки на реалистичната школа като доминираща цел в международните отношения.

Реализмът най-добре обяснява отношенията, които са установени и тепърва предстоят, между отделните участници в космическия сектор. Реалистичният подход към изучаването на космическата надпревара е единствената приложима парадигма, тъй като силата е крайната цел за всеки участник в нея. Историята е доказала, че чрез завоевания водещите държави разширяват своите земни граници до собствения си максимален капацитет. Римската империя, Британската империя и превземането на Северноамериканския континент са само част от примерите в историята, когато силният е

излъчвал своята мощ и влияние, за да спечели повече власт извън неговата територия. Следвайки основния принцип в историята – правото на силата, естественият ход към новата космическа надпревара потвърждава прагматичния подход на космическите държави и участници, насочен към упражняването на власт в космическия сектор.

Състезанието в Космоса през Студената война е предизвикано главно от идеологическия сблъсък, демокрация срещу комунизъм. Актуалната космическа надпревара се ръководи главно от икономически интереси. Намират се и идеологически елементи, открити в рамките на следващата надпревара, тъй като Китай доказва колко бързо една комунистическа държава може да настигне демократичен САЩ при развитието на космическата си програма. Бързо нарастващият технологичен капацитет дава възможност да се говори за нова космическа надпревара дори и отвъд Марс.

Освен традиционните участници, се наблюдава и възходът на нови национални и частни космически актьори. Появяват се и нови космически нации, които ще играят важна роля и ще осигурят баланса на силите на геополитическо ниво: Бразилия, Индия, Япония и Обединените арабски емирства. Тези по-малки участници са придобили свои собствени космически способности през последните десетилетия и ще помогнат да се осигури многополярност в космическата сфера, като се предотврати възможността от една доминираща суперсила, налагаща своите условия над останалите участници.

Главната идея за използването на космическото пространството винаги е била мирна, но точно както интересите се пресичат на Земята, може да се очаква това да се случи и в Космоса. Ако тези интереси се пресекат и възникне конкуренция, се създава реална възможност за конфликт. Подобна конкуренция може да бъде анализирана само чрез действията и политиките, които космическите участници предприемат в името на техния интерес.

Последните години привличат и нови частни участници, които достигат до космическия сектор със свои собствени планове и интереси. Това са предприемачи с визионерски идеи, автономия и икономическа мощ, които се стремят да положат основите на бъдеща космическа цивилизация. Прогресът е подчинен на конкуренцията между държавните или частните космически актьори което ще е стимул за човечеството да достигне нови висоти в развитието и изследването на Космоса.

През последните тридесет години напредъкът на Китай в технологиите, осъществяването на космическа политика и разширяването на ориентирана към Космоса икономика, формулира амбициите на Китай през XXI век да се превърне в доминираща космическа нация. Използвайки космическата надпревара като основен катализатор на

сила, Китай се стреми да предизвика, достигне и да спечели превъзходство срещу традиционните космически нации.

Целта на изследването е свързана с изграждането на геополитически модел, очертаващ специфичните особености на китайската политика към овладяване на Космоса, базиран върху устойчивите, целенасочени действия на Пекин за елиминиране на конкуренцията и непреодолимо присъствие в надпреварата.

Обект на изследването

Обектът на изследването е разнопосочната, многопластова и многовекторна китайска национална космическа програма. Анализът на сложната и динамична структура ще позволи да се формулира и същевременно да се изяснят параметрите на икономическия, военния и гражданския капацитет на Китай да се конкурира със САЩ, Русия и други бъдещи космически участници. Анализът на китайските икономически възможности дава представа за мащаба, в който финансирането е насочено към космически изследвания, развитие и проучване. Научноизследователската и развойна дейност на космически технологии е скъпа и обширна. Следователно много проекти в миналото са били изоставени поради липса на финансови ресурси.

В началото на 21 век Китайската народна република признава Космоса като основна цел, която, ако се използва правилно, може да доведе до големи преимущества в глобалното пространство. Китай е една от суперсилите достигнала ниво на икономическа стабилност, позволяваща едновременното изпълнението на множество космически проекти.

Изследването на военния аспект на китайската космическа програма е своеобразна ретроспекция, припомняйки че Народната освободителна армия (НОАК) е в основата на китайската ракетна техника от нейното основаване до ден днешен. НОАК е основната структура управляваща китайската космическа програма през по-голямата част от нейното съществуване и е задължително свързана с всички нейни аспекти. Междуконтиненталните балистични ракети на армията с времето се превръщат в космически ракети, изстрелващи спътници и модули към Космоса. Космодрумите, които Китайската национална космическа администрация (КНКУ) използва в момента, са били военни ракетни изпитателни площадки преди създаването на КНКУ и все още се управляват съвместно с НОАК. Освен всичко това, изтъкването на важността на Космоса в китайските военни и стратегически доктрини, подчертава бъдещите отговорности, които НОАК ще има спрямо космическото пространство.

В анализа на гражданския космически сектор се търсят отговорите за това как Китай е трансформирал изцяло военния космическият сектор в разнородна национална структура,

с граждански аспект и множество държавни търговски предприятия, работещи в общ национален интерес. След Студената война Китай прави промени в структурата на своята космическа програма, създавайки държавна космическа организация, отговаряща за гражданските и търговски нужди на нацията. Интегрирането на части от модела на свободната пазарна икономика помага на КНР да реформира космическия си сектор. Това дава възможност да се изследва начина, по който Китай разнообразява своя спектър от операции. В контекста на китайската специфика се създават възможности да се анализира гражданския капацитет, чрез който Китай успешно управлява своите космически мисии. Специфичен елемент от китайската национална космическа програма са военните, чието място и роля ще бъде изследвано в дисертационния труд. Бързото развитие на китайската национална космическа програма се дължи на следните три фактора: промяна в баланса на силите в края на Студената война, разширяването на глобализацията и технологичният прогрес от 90-те години насам.

Предмет на изследването

Предмет на изследването е китайската система на космически политики, елементите и механизмите на действие, които определят ефективните и устойчиви резултати в посока към успешно оползотворяване на Космоса като област на интерес за сигурност, икономически растеж и технологично развитие.

Политиката за сигурност е тясно обвързана с концепцията за правото на сила. Анализът на международните космически отношения между традиционните суперсили в Космоса и бъдещи участници в космическата надпревара е от съществено значение за разбирането на сложните взаимоотношения, които космическото пространство може да създаде. Тези взаимозависимости се градят на възможността за доказване на мощ между участниците в космическата надпревара, където силата произлиза от техните космически дейности, икономически капацитет и технологични възможности.

Според Ханс Моргентау „Основният ориентир, който помага на политическия реализъм да намери своя път през международната политика, е концепцията за интерес, дефинирана като сила.” Използвайки тази реалистична школа на мисълта, в дисертацията се изследва властта като основен интерес на участниците в новата космическа надпревара. Понятия като „мека сила“, „твърда сила“ и „баланс на силите“ служат като ключови аналитични инструменти за идентификацията на отношенията между космическите сили. Меката сила се изобразява чрез дипломация и сътрудничество в космическите въпроси, а твърдата сила се разглежда като развитието на асиметрични способности за защита и

сигурност. И меката и твърдата сила служат като инструменти за подобряването на проекцията за мощ на международната сцена.

Предвид разнообразието от интерпретации съществуващи за теорията на реализма, тази дисертация използва класическия реализъм и вярата в анархична международна система, без централна власт или хегемон. Участниците в такава система са свободни в своя избор поради липса на ред и в същото време могат да изразяват своите интереси както те преценят. Тези държави са или ревизионистки или държави на статуквото, в зависимост от интереса им да променят баланса на силите или да го запазят. Китай като нова космическа нация се стреми да промени баланса и може да се разглежда като ревизионистка, използваща предимно мека сила и някои елементи на твърдата. В дисертацията се разграничава развитието на традиционните космически сили от това на Китай и се изследват геополитически процеси важни за растежа на техния космически сектор.

Сътрудничество или конкуренция са два от възможните начина, чрез които се осъществяват международните отношения. Колкото повече нации стават зависими от Космоса за развитието си, толкова по-голяма стойност ще придадат на Космоса за техния национален интерес. Идеите за сътрудничество са оптимистични, но не напълно реалистични. Конкуренцията е най-вероятният резултат от всеки бъдещ сценарий в Космоса поради стремежа към личен национален интерес. Основавайки се на подобно предположение, целта на дисертационния труд е да направи задълбочен анализ на космическата политиката на всяка суперсила, но фокусът остава върху китайската национална космическа програма.

Изследваната в дисертационния труд тема все още е в начален етап от формулирането, разработването и създаването на ясни и подчинени на практически дейности правни норми и правила. Отсъствието на устойчива международна правна рамка предопределя акцентът на анализа да е поставен върху процеса на изграждане и осъществяване на китайската космическа програма, съобразявайки се с неустойчивите, но динамични интереси и действия на САЩ, Русия и другите държави с амбиции към Космоса.

Методология

Анализът в дисертацията се основава на източници с исторически и съвременен характер. Ретроспекцията за това къде са започнали събитията и как са продължили да се развиват ни позволява да се разбере актуалността и важността на такава програма за Китай. Темата за космическата политика е сравнително нова в областта на международните отношения, но ще засилва своето значение през следващите десетилетия. Сложността и естеството на темата предопределя избора на многобройни анализи и изследвания, което

дава възможност за създаване на обективна картина на сложните и противоречиви позиции по изследвания проблем.

Използваните източниците са в широкия спектър на монографии, статии, медийни изяви, политически планове и официални документи. Анализът на съществуващата литература би дало възможност да се формулира достатъчно ясно генезиса и развитието на китайската космическа политика. Правителствата и техните официални законодателства са гаранция за очертания политически курс на всеки от участниците в космическата надпревара. Освен това различните позиции, представени в официалните документи, позволяват да се създаде една достатъчно ясна и обективна картина за политиката на държавните институции и техните цели, свързани с Космоса. Военни експерти, политолози, технологични специалисти и икономически теоретици формулират разнообразието от мнения и позиции, които са в основата на изграждането на космическата политика на всяка една от държавите.

Освен научните изследвания, медиите служат като важно допълнение към най-новата и актуална информация за процесите, през които преминава държавната космическа политика. Последователността на космическата надпревара като процес изисква постоянно преразглеждане на информация поради непрестанно развиващия се характер на международните отношения. Съвременните технологии и интернет създават необятни възможности за достъп до всякакъв вид информация. По изследваната тема съществуват редица онлайн уебсайтове и платформи съдържащи сведения за космическата история и технологии като RussianSpaceWeb, eoPortal Directory, Astronautix и N2YO. Тези сайтове са с висока степен на обективност, предвид факта, че информацията непрекъснато се проверява и актуализира от експерти в тази сфера. Своеобразно доказателство за тази дейност са преведените на английски език документи от съветската документация на хартиен носител намиращи се на портала RussianSpaceWeb.

Методологията приложена в дисертацията комбинира различни елементи за анализ даващ ясна представа за темата. Използван е проблемно-хронологичният подход, чрез който се изследва генезиса на всяка национална космическа програма и достигането на нейния конкурентноспособен етап. Предпоставките за космически начинания задължават идентификацията на приликите и разликите между новата космическа надпревара и тази отпреди петдесет години.

В дисертацията анализът е един от основните методи за изследване на разнообразните източници и литература, свързана с основния обект на проучване - китайската космическа програма. Чрез сравнителния анализ на военния, граждански и

комерсиален сектор на китайската космическа програма се дава възможност да се разбере как ролите и отговорностите се разпределят в полза на общия китайски национален интерес.

Спецификата на дейности на китайската държава в овладяване на Космоса позволява да се намерят общите и различните характеристики в космическата надпревара между Пекин, Вашингтон и Москва. Приемането на космическото пространството като нов сектор на противоположни интереси от космическите участници предопределя установяването на нови взаимоотношения между тях. Само чрез анализ на взаимозависимостите между основните космически актьори може да се придобие реална представа за баланса на силите в Космоса.

Посочените източници на информация заедно с обекта на изследване, предмет на изследване, методология и историография формулират поставените три изследователски задачи в тази дисертация, а именно:

1. **Изследване на генезиса и развитието на космическата надпревара;**
2. **Анализ на специфичните особености на китайската космическа политика;**
3. **Изследване на динамично променящата се среда на новата космическа надпревара и ролята на Китай в нея.**

Глава I – Генезис на космическата надпревара

В първата глава на дисертационния труд се прави ретроспективен анализ на генезиса на изграждането на космическите програми на всяка една от трите суперсили – САЩ, Русия и Китай. Във всеки един от трите параграфа, този процес се изследва през призмата на специфичната среда, в която работят учените и институциите във всяка една от трите държави.

Разглеждайки космическите процеси в Русия, се обръща специално внимание върху изследванията на Константин Циолковски и Сергей Корольов като основен фактор за разработката на първите съветски ракети. Резултат от тяхната дейност са съветските постижения в Космоса – изстрелването на сателита Спутник, изстрелването в Космоса на кучето Лайка, първият космонавт в Космоса Юрий Гагарин и първата жена Валентина Терешкова.

Паралелно с разработването на съветската космическа програма, Москва набляга и върху създаването на арсенал от стратегически интерконтинентални балистични ракети. Това е равностойно на разработките на американската конкуренция. По този начин се създава успешен баланс на двете суперсили в биполярното противопоставяне. Независимо от впечатляващите резултати на руската космическа програма, САЩ успешно изпреварва СССР, доказателство, за което е стъпването на американците на Луната.

Причини за това отстъпление са както смъртта на главния конструктор на съветската космическа програма Сергей Корольов, така и засилването на американските възможности при разработването на космически технологии. Няколко години продължава съветското забавяне, което е благоприятна възможност американците да мобилизират своите интелектуални и технологични сили. Друг аргумент за руското забавяне е серията от двустранни споразумения, които чрез съгласуваните ограничения оказват негативно влияние върху руската космическа и ракетна програма. Развитието на космическите програми на СССР и САЩ създават подходящи условия за взаимно изгодно сътрудничество в Космоса.

Вторият параграф е посветен на началото и развитието на американската ракетна програма, резултат от изследванията на Робърт Годард и Вернер фон Браун. Те конкретно се занимават с разработването на нови системи за изстрелване на балистични ракети. Стига се до важното откритие, че тези ракети могат да бъдат носители и на изкуствени спътници спомагащи за създаването на самостоятелна сателитна система. Спутник също действа като катализатор за създаването на НАСА и цялостната американска космическа програма. Постигнатите резултати имат пълната политическа и финансова подкрепа на американската

администрация. При управлението на президента Джон Ф. Кенеди се установява успешна колаборация между Белия дом, финансовите инвестиции и научните разработки.

Изводите, които се налагат във втори параграф, са свързани с икономическата, технологична и културна мобилизация на Щатите, идентифицирани като основни фактори за резултата на първата космическа надпревара. През следващите десетилетия американците утвърждават своята хегемония в космическото пространство припознавайки Космоса като зона на интерес даваща стратегическо предимство. Доказателство за това са успешните космически програми Скайлаб и космическите совалки актуални до 2011 година. Устойчивата политическа и финансова подкрепа за тези космически начинания продължава и при управлението на президентите Ричард Никсън и Роналд Рейгън.

В последния параграф на първа глава се разглежда китайската ракетна и космическа програма като взаимодействие от Студената война. Поставя се акцент върху атомните бомби над Хирошима и Нагазаки, както и американската намеса в Корейската война 1950-1953, които са от решаващо значение за Китай и развитието на техните способности в ракетостроенето и космическото пространство.

Основоположник на китайската космическа програма е Цян Сюесен, получил своите професионални познания в технологичните университети в Масачузетс и Калифорния. В началото на петдесетте години на XX век се връща в Китай и участва активно в създаването и развитието на китайската балистична и космическа програма. Той успешно съчетава познанията си в областта на американските технологии със специфичните особености на китайската наука, подчинена на партийни принципи.

Първият китайски сателит е изстрелян през април 1970 г. Пекин се опитва да следва примера на СССР и САЩ и прави неуспешен опит за подготовка за изстрелването на човек в Космоса. Отсъствието на финанси временно спира амбициозната програма на Китай. Тези резултати са част от сложния процес на идеологическо преструктуриране от офанзивен реализъм при управлението на Мао Дзъдун, в дефанзивен реализъм при неговия наследник Дън Сяопин. Това има важно значение за формулирането и изграждането на основните елементи на китайската космическа програма. Нейната реализация се отлага с няколко десетилетия, тъй като Пекин поставя акцент върху развитието на други актуални технологични проекти.

Изводите от първа глава се основават върху направения преглед на създаването и изграждането на трите космически програми по време на Студената война. Спецификата на всяка една от тях е подчинена на съответната политическа система. Инвестициите са обвързани с възможностите и решенията на лидерите на СССР, САЩ и КНР. Тези

зависимости предопределят до голяма степен и акцентите и темповете на развитите на отделните програми.

Глава II – Китайската политика към Космоса

Във втора глава се изследва китайската държавна политика към Космоса. Развитието на Пекин в космическата област е свързано с идентифицирането на технологията като основен компонент за създаване на отбранителна способност. В първи параграф се анализира създаването на китайската космическа и балистична програма като се търсят форми и действия за успешна симетрия с напредналите в тази област СССР и САЩ. Опитът в тази посока ориентира Китай към СССР, за да се постигне технологичен обмен, което дава успешен тласък на тяхната индустрия. Москва обещава всестранна подкрепа в икономическото развитие на Пекин. Доказателство за това е подписания през 1950 г. съветско-китайски договор за съюз и взаимопомощ. Съгласно договора СССР продава на Китай първите балистични ракети, които поставят началото на китайската ракетна програма.

Този съюз не продължава дълго време и след разрив в отношенията, Китай е принуден да продължи сам своето развитие, включително и космическа си програма. За негативния резултат в двустранните отношения сериозно влияние оказва "Великата културна революция", предопределяща конфликт маоизъм-ленинизъм. След епохата на Мао Дзъдун, където аграрният социализъм е в основата на развитието на държавата, при новия лидер Дън Сяопин се изменя цялостно концепцията за икономическото съществуване на Китай. Акцентът вече съзнателно се поставя върху разработката на нови технологични проекти, което е естествено продължение на постигнатото през шейсетте години на XX век в космическата сфера.

Във втори параграф дисертацията анализира и описва структурата на китайската космическа програма. Обект на изследване са дейността на министерствата, институциите и държавните предприятия участващи в развитието на космическата политика. Векторите на китайската космическа програма се определят от най-висшия държавен орган на КНР – Държавният съвет. Основните институции, които осъществяват тази програма са Министерството на индустрията и информационните технологии и Китайското национално космическо управление. Многобройни държавни предприятия са включени в създаването на технологиите за постигането на космическите цели.

Също така в тази част на дисертационния труд се изследват анализите и действията на Китайската академия на науките и военен сектор, които са неизменна част от космическата програма. Създават се специализирани факултети в различни китайски

университети и военни училища, които подготвят кадри за разработването на космическата програма.

Най-новият участник в усвояването на космическото пространство е новосъздаден комерсиален сектор подпомагащ конкуренцията с другите космически сили на международно ниво. Основната му дейност е ориентирана към създаването на нови ракети носители и изкуствени спътници. Чрез институционалното формиране на китайския космически сектор, се създава добра основа включваща и частния бизнес за осъществяването на мащабна и успешна космическа политика.

В третия параграф на втора глава е направен конкретен анализ на взаимоотношенията между Съветския съюз и Китайската народна република. По време на Студената война техните отношения преминават от идеологически съюзници в политически и икономически конкуренти.

След края на Студената война се създава нова форма на сътрудничество, ориентирана към на баланс на силите и противопоставяне на САЩ. Началото на възстановяването на двустранните отношения започва още през 1986 г. със установяването на консулства, съответно в Ленинград и Шанхай. Следващата стъпка е осъществената през 1989 г. среща между държавните ръководители Михаил Горбачов и Дън Сяопин, на която се постига съгласие за възстановяване на двустранните отношения на широка основа.

Подновяването на дипломатическите отношения между двете държави след Студената война, води до редица благоприятни споразумения, позволяващи допълнителен тласък на развиващата се китайска космическа програма. Доказателство за това е посещението през септември 1992 г. на представители от Пекинския аерокосмически университет в Руския център за управление на космическите мисии. Резултат от срещата е поставянето на начало на програма за изстрелването на първия китайски тайконавт. През 2003 г. Китай успешно осъществява първия полет на китаец в Космоса. По този начин Китай устойчиво се включва в най-сложния етап от разработването на космическата си програма – човешки полет.

Направения във втора глава анализ налага два извода. Първият е свързан с функционалността на китайската космическа програма, а вторият е ориентиран към еволюцията на отношенията Москва – Пекин. Преодоляването на идеологическите, политическите и икономическите различия между Русия и Китай гарантира успешното развитието на китайската космическа програма.

Глава III – Съвременен Китай срещу традиционните космически сили

Последната трета глава на дисертационния труд изследва актуалното състояние на космическите програми на трите суперсили и директно ги съпоставя една с друга. Първият параграф е посветен на сложния процес на трансформация на Русия от разпадането на Съветския съюз, което води до катастрофални резултати за нейната космическа програма, до възстановяването ѝ като велика сила, което я връща в космическата надпревара. Доказателство за нейната положителна трансформация като космическа сила е преструктурирането на космическия ѝ сектор и създаването на РОСКОСМОС през 2004 г. В допълнение, чрез РОСКОСМОС Москва консолидира всички космически дейности, които по време на Съветския съюз са разпръснати между отделните институти.

Освен преустройството на гражданската им космическа агенция, Москва насочва усилията си към създаването на ракети от ново поколение, целящи осъществяването на бъдещи космически мисии. Пример за това са ракетите Енисей и Ангара-5 свързани с модернизацията на космическата им флота. Създаването на новия космодрум "Източен", елиминира зависимостта на руската космическа програма от първия космодрум "Байконур" на територията на Казахстан. Новата ракетна площадка създава условия за изстрелването на повече руски космически ракети. Руската федерация продължава своето успешно сътрудничество със западните си партньори по проекта Международна космическа станция. В допълнение към това Русия и Китай също успяват да си съдействат относно космическото пространство. Една от идеите е изграждането на съвместна Лунна база.

През последните години се налага тенденцията космическото пространство да бъде определяно като зона на интерес, важна за националната сигурност. Пример за това е преструктурирането на руските войски и създаването на руски космически сили, което е резултат от процеса. Това, от своя страна, е индикация за определянето на Космоса като съществен елемент за руската национална отбрана.

От друга страна, независимият достъп до информация е от изключително значение, и Руската федерация се опитва да го гарантира чрез произвеждането и изстрелването на техни сателити. Ярък пример за това е навигационна им система ГЛОНАС, идентична с американската ДжиПиЕс. Налага се извода, че чрез балансира политика Русия успява да възстанови бавно своята космическа програма.

Във втори параграф се изследват традиционните отношения между държавата, бизнеса и военния сектор на американската космическа програма. Пазарната икономика на САЩ винаги е била основен фактор за нейната конкурентоспособност. Както по време на

първата космическа надпревара, така и сега, Вашингтон разчита на частните компании да бъдат двигател за иновация и растеж към космическото пространство.

По подобие на Руската федерация, много от наземната инфраструктура в САЩ е остаряла и има нужда от модернизация, струваща милиарди. Поради тази причина американското правителство съзнателно отваря път за частните компании чрез промени в законодателството, позволяващи комерсиализацията на Космоса. Налага се извода, че американската демократизация на Космоса, е изобразена чрез нейната комерсиализация. Конкретна стъпка в тази посока са амбициозните планове на СпейсЕкс и БлуОриджин за разширяване на частната инициатива в овладяването на Космоса. Резултати от техните действия са създаването на нови видове ракети за многократна употреба, които намаляват разходите на космическите пътешествия.

Постигнатите успехи повишават и американските амбиции за връщане на Луната чрез тяхната програма "Артемида". Това е съвместна програма между НАСА, частни американски компании и Европейската космическа агенция, чиято цел е възстановяване на американските позиции на Луната, търсене на ресурси и създаване на орбитална станция за полети до Марс. Очаква се първият екипаж от астронавти да излети 2024 г., а през следващата 2025 г. вторият екипаж да кацне на Луната.

САЩ продължава своите космически мисии до Марс и други небесни тела, изследвайки наземни и подземни повърхности в търсенето на ресурси и подходящи условия за живот. Американската космическа програма обединява нарастващите нужди от изследване на Слънчевата система в решаване на въпроса за колонизация на други планети.

Освен правителството и частните компании, военните също участват активно в американската космическа програма, подобно на Руската федерация и Китайската народна република. Новият елемент в развитието на американската програма е настъпилата през 2019 година промяна, свързана със създаването на космически сили в армията на САЩ. Американците следват руския пример за защита на национални интереси в Космоса.

Голяма част от американската икономика се основава на информационния поток, получен от сателити. Защитата на тези космически обекти е жизненоважна за Щатите за запазването на техния статут на доминираща космическа сила. Изследването също така подчертава позицията на военни експерти за сътрудничество с други космически сили при поддържане на статуквото, както и разработката на асиметрични способности за водене на конфликт в космическото пространство. Спецификата на американската програма налага извода за комерсиализация на Космоса, което е своеобразна гаранция за запазването на американската хегемония в космическото пространство.

В последния параграф на трета глава дисертацията се фокусира върху китайските космически мисии, стратегическата нагласа и наличните космически технологии, включващи ракети, сателити, наземна инфраструктура и анти-сателитни способности, използвани в близкото минало. Анализът на тези аспекти от китайската космическа програма позволява да се аргументира китайския напредък в усвояването на космическото пространство.

Създаването на космическа станция, успешното изпълнение на мисия до Марс и бъдещи планове за построяване на лунна база са доказателство за китайските дългосрочни цели. Осъществяването на тези космически мисии доказва също така технологичния детерминизъм определящ китайското технологично развитие през последните седемдесет години. В допълнение, разширяването на китайските интереси към Космоса показва желанието на Китайската народна република да оспори статуквото в космическото пространство и развие собствените си космически способности.

Изграждането на китайската космическа станция е отличителна черта за мека сила и дипломация. Чрез подобна орбитална станция Китай има възможност да работи съвместно с други космически сили и да увеличи своя престиж в сферата на международните отношения. В същото време космическата станция в орбита дава възможност за контрол на най-високо ниво, проектираща влияние и потвърждаваща китайските интереси за усвояване на космическото пространство. Подобно на Руската федерация и САЩ, Китай идентифицира Космоса като неотлъчна част от зоната си на интереси и като ключов елемент за националната си сигурност.

Китайските военни стратези вярват, че чрез развитието на космическите технологии, Китай може да промени баланса на силите. Тези технологии могат да бъдат симетрични, като китайската космическа станция, например, така и асиметрични, под формата на лазерни и кинетични оръжия. Основавайки се на доктрината за дефанзивен реализъм от времето на Дън Сяопин, Китай е готов за конкуренция или сътрудничество с останалите участници в космическата надпревара.

Обект на анализ в последния параграф на трета глава е и китайската космическа инфраструктура свързана с космическите мисии и технологичния капацитет. Чрез анализа на технологията и нейната функционалност се разкриват разнородните способности на Китай насочени към космическото пространство. Аргументи за това са: разновидните космодруми, петстотинметровия радиотелескоп и многобройните наземни антени, спомагащи трансфера на информация.

Предмет на изследване са и ракетният капацитет на Китай, както и множеството сателитни констелации, предоставящи важни данни за китайската конкурентоспособност. Чрез детайлно изследване на тези констелации се разкрива технологичната способност на Китай да развива различни космически технологии.

Заключение

Направеният в дисертационния труд анализ формулира един достатъчно ефективен геополитически модел на конкуренция и сътрудничество между космическите програми на трите суперсили САЩ, Русия и Китай. Усъвършенстването на процесите свързани с изследването на космическото пространство се основават на експоненциалния растеж на технологиите създаващи условия за надпревара в Космоса. Разработването на по-ефективни горива, изследването на сложносъставни материали и изобретяването на космическа технология за многократна употреба демонстрират насоката на технологията за усвояване на Космоса.

Ретроспективното изследване на генезиса на космическите програми на всяка една от трите суперсили доказва убедително сложността и многовекторните посоки свързани с тяхното осъществяване. Икономическите и технически предпоставки за разработване и поддържане на космическа програма са многостранни, но и резултатите са дългосрочни и впечатляващи. Ясна представа за стремежите на Китай са концентрирани в граждански идеи, във военни планове за Космоса, както и в разработваните технологии и реализацията на бъдещи мисии.

През 21 век Космосът се превръща в основен информационен център базиращ се на данните мигновено препращани от спътници до отделни национални държави или частни компании. Достъпът и контролът над космическото пространство има съществено значение както за поддържане на търговски дейности и граждански услуги, така и за военни нужди. Технологичният детерминизъм принуждава Китай, Русия и САЩ да развиват както симетрични, така и асиметрични космически технологии в процеса на конкуренция за космическото пространство. Бързото развитие на технологиите през последните двадесет години е основен фактор за възстановяването на националните космически програми и изпълнението на все повече космически дейности.

На този етап Съединените щати, Руската федерация и Китайската народна република са единствените държави в света, притежаващи способността да поддържат независима космическа програма и всички елементи към нея. Доказано е, че всяка космическа програма символизира технологична мощ, икономическа способност и политическо влияние, използвани за проектиране на сила на международната сцена. Развитието на космически

програми допълнително позволява на традиционните в тази област държави да се конкурират и оспорват баланса на силите.

Глобалните процеси ориентирани към политическо и икономическо унифициране на обществата позволяват да се създадат възможности за частните компании и тяхната роля в бъдещи космическите мисии и проекти. Такива компании като Спейс Екс и Блу Ориджин са спонсорирани от създателите си, които до голяма степен разчитат на собствен капитал за по-нататъшно финансиране. Илън Мъск и Джеф Безос акумулират богатството си чрез дигитализацията на икономиката и личната им визия. Частните иновации доказват за пореден път, че свободната пазарна икономика и частните интереси са по-подходящи при изобретяването и прилагането на технологии за обществото. Действащият геополитически модел има своите устойчиви механизми. Това се забелязва в дейността на НАСА, която възлага договори на стойност милиарди на частни компании, отговарящи на критериите за комерсиализация на Космоса и постигане на целите си в космическия сектор. Практиката доказва, че иновативността на частния сектор не може да се сравни с държавните предприятия. Продължителното изпълнение на държавни проекти е трудно за осигуряване, тъй като е установена традиция националните програми да разчитат в голяма степен на държавни средства, както и на политическа подкрепа. Американският подход за устойчиво присъствие в Космоса чрез частни компании, позволява на САЩ да са перманентна доминираща сила в Космоса.

В резултат на това се наблюдава едно по тясно сътрудничество между Китай и Русия и вероятно бъдещ съюз в космическия сектор. Факт е, че вече се отчитат като положителна тенденция координационните усилия за създаването на лунна база. С висока степен на интензивност е диалогът между Пекин и Москва за създаване на съвместна база или две съседни лунни бази. Ефективността на сътрудничеството между Русия и Китай е гарант за успешен отпор на американската хегемония в Космоса. Китайската народна република и Руската федерация са традиционно добри партньори в космическото пространство. Продължавайки тази добра практика е висока вероятността тяхното сътрудничество да продължи, стига да е в унисон със собствените им интереси. Боравенето както с мека, така и с твърда сила, позволява на трите суперсили да упражняват и защитават интересите си сред останалите космически участници. Възможностите на Китай, САЩ и Русия са в пряка зависимост от сферата, върху която упражняват и поддържат контрол, нарастваща териториално и по значимост.

Независимо от по-късния етап на включване в космическата надпревара, КНР бързо доказва, че е конкурентноспособна на традиционните сили САЩ и Русия. За по-малко от 20 години Китай успява да изпрати тайконавт в Космоса през 2003 г. и да кацне на Луната през 2019 г. Бързата китайска космическа модернизация показва успешния детерминизъм за разширяване и защита на техните национални интереси извън Земята. За КНР космическият сектор е зона на сериозен дългосрочен интерес поради политически, икономически и военни причини. Освен чрез идеологическия сблъсък със Запада, Китай се стреми да докаже своя технологически капацитет за осигуряване на икономически просперитет и военно превъзходство над своите противници. Основната разлика между космическата надпревара от миналия век и сега е в перманентността на съвременната. Ако краят на първата космическа надпревара до Луната е белязана от ръкостискането на мисията Аполо-Союз, то сегашната е без край поради необятността на пространството и неограничените възможностите. Ясните признаци на съревнованието се проявяват в това, че:

- Китай изпраща собствена космическа станция в ниската орбита;

- САЩ придобива нови възможности за частно изстрелване на ракети;

- РОСКОСМОС се подготвят за изследване на Луната.

Детайлно изследваните космически програми на Пекин, Вашингтон и Москва дават убедителни доказателства за начина на бъдещото им развитие. Освен това космическият сектор се развива в тясна взаимозависимост на действията във военната, гражданската и търговската сфера. Двойната полза на космическата технология не позволява диференциране трите сфери на действие, а по-скоро създава условия за обобщен анализ и идентифициране на ролята им за всеки един от космически актьори.

Съгласно школата на реализма, трите суперсили се стремят към власт като използват космическия сектор и космическата надпревара като катализатор за собственото си развитие и защита на националните си интереси. Историята е доказала, че завладяването на всяко ново пространство е съпътствано от конфликти, което предполага подобни и при усвояването на Космоса. Тесните взаимоотношения между военно-промишлените комплекси и правителствата предполагат засилващи възможности за космическа атака или защита. Стратегическото предимство на контрол в небето е гаранция за успех в съвременните конфликти. Същото се отнася и при усвояването на космическото пространство. Очаква се балансът на силите в международната сфера да се промени, тъй

като все повече държави се включват в космическата надпревара. Това означава, че ако мотивите и средствата за ескалация са налице, конкуренцията в Космоса става неизбежна.

Китайската политика неизменно припознава Космоса като стратегически сектор и използва космическото пространството като ефективен инструмент за засилване на влиянието си в международната сфера. Китайското правителство ще продължи да осъществява политика на конкуренция и сътрудничество в космическото пространство, позволявайки създаването на подходящи условия за национален просперитет и технологично надмощие.

С П Р А В К А

ЗА ПРИНОСИТЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Чрез използването на разнообразна документална и изследователска литература се разкриват специфичните особености, върху които се развиват космическите програми на Китайската народна република, Русия и Съединените щати.
2. Върху основата на историческите реминисценции се анализират различията в генезиса и развитието на космическите програми през XX век.
3. Анализът на политическите, икономическите и военните действия на трите суперсили допринася за формулирането на същността на геополитическия модел, който обосновава мястото и ролята на Вашингтон, Пекин и Москва в космическата надпревара.
4. За първи път в българската историография се изследва китайската космическа програма в исторически и съвременен план, което разкрива един непознат досега елемент от процеса на усвояване на космическото пространство.
5. Съществен принос за изследването на китайската космическа програма е анализът на ефективната симбиоза между държавата, науката, армията и частните компании, даващ убедителен отговор за съвременната китайска политика в контекста на космическата надпревара.

Публикации по темата на дисертационния труд

1. Manov B.S. (2018) Reviewing European Astropolitics. In: Carayannis E., Campbell D., Efthymiopoulos M. (eds) Handbook of Cyber-Development, Cyber-Democracy, and Cyber-Defense. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-09069-6_64

2. Manov B.S. (2018) Space Defense: A New Offensive. In: Carayannis E., Campbell D., Efthymiopoulos M. (eds) Handbook of Cyber-Development, Cyber-Democracy, and Cyber-Defense. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-09069-6_61

3. Manov B. (2021) "The Chinese Space Program" - Diplomatic, Economic and Cultural relations between China and the countries of Easter Europe vol.6, The Confucius Institute, 2021, pp. 275-291.http://www.confuciusinstitute-velikoturnovo.bg/uploads/files/275-291%20Boris%20Manov.pdf

4. Манов Б. (2021) "Европейска алтернатива за надпревара в космическото пространство". Сборник с доклади от конференция за докторанти на ИДП, 2-4 Юли 2021 (под печат).